

Debatt: "Välfärdskonton gynnar de svaga". Kontosystemet förbättrar trygghet, sysselsättning och investeringar samtidigt, skriver Stefan Fölster.

Många har reagerat negativt på mitt förslag om välfärdskonton. De hävdar att systemet skulle missgynna de svaga. Detta är helt fel. Systemet skulle ge samma inkomstfördelning som dagens, men med större ekonomisk trygghet för personer med små marginaler. Exempelvis skulle en långtidsarbetslös person få högre pension än dagens folkpension i kontosystemet. Genom en stor reform kan vi samtidigt förbättra tryggheten, sysselsättningen och investeringarna. Det skriver Stefan Fölster, fil dr i nationalekonomi.

Under de senaste veckorna har förslaget om välfärdskonto debatterats som ett alternativ till dagens socialförsäkringar. Många har uppmärksammat två syften med förslaget. Dels röjer personliga välfärdskonton upp bland fattigdomsfällor och marginaleffekter som dagens anonyma skattefinansiering ger upphov till, dels kan sparandet och investeringarna öka.

En del har emellertid reagerat negativt. Utan att sätta sig närmare in i förslaget hävdar de att välfärdskonton skulle vara ett dråpslag mot solidariteten och de svaga i samhället. Denna reaktion är kanske förståelig efter många decennier av fördelningspolitisk dragkamp mellan höger och vänster. Icke desto mindre är den helt fel i sak.

Välfärdskontosystemet är ett mer generellt system än det nuvarande. Det gynnar också de svaga. De som är snabba att utdöma välfärdskontot värnar om sin ideologi med en vårdslöshet som gränsar till förakt för de svaga i samhället.

Den generella välfärdspolitiken var en gång tänkt att garantera medelklassens politiska stöd till de mest utsatta. I dag har många av de mest utsatta helt enkelt sparkats ut ur de generella systemen. Närmare tio procent av befolkningen får socialbidrag varje år. Därutöver finns många utanför de generella systemen som inte vill eller kan söka socialbidrag, till exempel för att de har lyckats spara en slant på banken.

Att en så hög andel är utanför de "generella" systemen gör det tveksamt om svensk välfärdspolitik över huvud taget kan betecknas som generellt längre. Till saken hör också att allt fler som i och för sig är med i de offentliga systemen känner sig tvungna att komplettera med privata försäkringar.

Socialbidraget åtnjuter inte något större politisk stöd. Enligt undersökningar tycker de flesta att socialbidraget bör sänkas därför att det har låg träffsäkerhet. Många som inte borde ha det, får, Många som borde ha det, får inte. För dem som verkligen värnar om de utsatta finns således all anledning dels att göra bidragen mer träffsäkra, dels att integrera socialbidragsfunktionen i ett generellt system.

Välfärdskontosystemet är mer generellt än dagens system. Alla är med. Socialbidragsfunktionen är integrerad i kontosystemet. En som i dag är socialbidragstagare skulle med ett välfärdskonto ta från sitt konto precis som en som är föräldraledig eller sjuk. Kontot har en försäkringsfunktion så att det kan användas även när det är tomt.

Visserligen är beloppen som får dras från kontot reglerade ungefär som dagens ersättningar. Och visserligen behöver reglerna kontrolleras och ibland kompletteras med en socialsekreterares rådgivning. Däremot försvinner den stigmatisering som sker i dag, när en stor del av de mest utsatta hänvisas till ett impopulärt särsystem.

I välfärdskontoförslaget stärks det individuella ansvarstagandet. Vad som lätt förbises är emellertid att den kollektiva försäkringen också stärks i kontosystemet. Detaljerade beräkningar visar att den kollektiva försäkringen kan stärkas i kontosystemet så att den ekonomiska tryggheten förbättras - inte minst för de utsatta.

I dag finns många individuella inslag i välfärdssystemen som slår hårt och ofta orättvist. Den som i dag får en tandläkarräkning och några sjukdagar kan känna sig pressad även med en hyfsad lön. De individuella självriskerna som finns i varje del av dagens socialförsäkring och inom vården slår synnerligen blint mot dem som drabbas av flera olika olyckor samtidigt.

De närmaste åren höjs också självriskerna ytterligare. Medicin och tandvård blir dyrare. Apoteken kommer att bevilja krediter till dem som inte har råd. Människor kommer att få betalningsanmärkningar, kanske till och med gå i konkurs, när de inte klarar sina läkemedelslån. Kommuner inför allt fler och högre avgifter för allt från barnomsorg till hemtjänst.

Den som kämpar sig från arbetslöshet till timanställning upptäcker att hon inte har rätt till sjukpenning under de två första veckornas sjukdom. Regeringen har lagt förslag om att öka "karenstiden" till fyra veckor. Allt detta och mycket mer i ett läge där många svenskar inte har mer att leva på - efter skatt och korrigerig för prisläget - än de så kallade arbetande fattiga i USA som lever på minimilön.

I välfärdskontosystemet betalas självriskerna i större utsträckning genom kontot. Detta innebär direkt att alla får större hjälp att sprida ekonomiska smällar över tiden. Oron som många känner i dag inför höga avgifter lindras.

Än viktigare är emellertid att saldot på välfärdskontot är ett sätt att hålla reda på vilka som drabbats av många olyckor och små inkomster. Därmed kan de skyddas bättre än i dagens system. Principen påminner om frikortet som, för att skydda dem som ofta drabbas av sjukdom, håller reda på och försäkrar läkemedelsinköp. Men välfärdskontot tillämpar den principen över alla delar av socialförsäkringssystemet med sina i dag okoordinerade självrisker.

Samtidigt blir den kollektiva försäkringen i välfärdskontosystemet därmed också mer rättvis och effektivare. För människor som bygger upp goda saldon på kontot, som alltså enbart då och då drabbas av olyckor och som har goda inkomster, behöver inte försäkringen gå in och kompensera varje inkomstförlust.

Den kollektiva försäkringen i välfärdskontosystemet har två inslag. Den första, likviditetsförsäkringen, garanterar att alla får göra uttag från kontot, och att saldot aldrig sjunker under 200 000 kronor i skuld. När den nedre gränsen nås fyller försäkringskassan på.

De uttag som får göras är inkomstrelaterade som dagens ersättningar. Att saldot inte tillåts sjunka

under den nedre gränsen gör att även en person som först förhållandevis sent i livet hittar arbete, och som enbart tjänar en måttlig lön, ändå har goda möjligheter att förbättra sin ekonomi och sin pension genom att börja arbeta och bygga upp saldot på välfärdskontot.

Detta skall jämföras med dagens system där många befinner sig i en "fattigdomsfälla" där det över huvud taget knappt lönar sig att börja arbeta.

Det andra kollektiva inslaget, livsinkomstförsäkringen, garanterar pensionen även för dem som inte kunnat spara mycket på kontot. En garantipension beräknas som motsvarar folkpension för den som aldrig velat arbeta, men som blir högre i förhållande till deltagande i arbetskraften.

Detta innebär till exempel att en person som arbetar i 20 år, men sedan blir långvarigt arbetslös eller skadad och därför drar ner saldot på välfärdskontot, ändå får en högre garantipension än dagens folkpension - men inte lika hög som om han hade arbetat hela tiden.

Beräkningar visar att dessa element i välfärdskontots kollektiva försäkringsdel ger samma inkomstfördelning som det nuvarande systemet och bättre ekonomisk trygghet för personer med små marginaler.

Sådana beräkningar skall naturligtvis inte ses som ett slutgiltigt bevis. Men de reser ändå frågan om inte de som lättvindigt avfärdar välfärdskonton av fördelningspolitiska skäl mest drivs av lojalitet till gamla system.

En på samma sätt lättvindig inställning till fördelningen syns i debatten om utbildningskontot, den snävare tillämpningen av välfärdskontot på utbildning i senare skeden av livet.

Nästan obemärkt har Grafiska fackförbundet kommit överens med arbetsgivarna om att låta företag och personalklubbar ersätta det vanliga kollektivavtalet med det så kallade Visbyavtalet. Detta innehåller bland annat tanken om personliga kompetenskonton. Den konstruktion som har diskuterats mest är att anställda varje månad satsar 5 procent av sin lön på ett personligt kompetenskonto. Arbetsgivaren satsar lika mycket. Efter fem eller sex år räcker sparandet på kontot för att finansiera ett års utbildning.

I en Sifo-undersökning har allmänhetens inställning till ett kompetenskonto undersökts. Över lag är de svarande mycket positiva till införandet av personliga kompetenskonton. Av LO-medlemmarna säger två av tre att de är beredda att delta i ett sådant system. Mest slående är att låginkomsttagare är mer angelägna om kompetenskonton än de med högre inkomster.

I och för sig är detta inte överraskande. De med högre inkomster har ofta redan god utbildning, och får dessutom en del utbildning betald av arbetsgivaren. I den meningen har låginkomsttagare mest att vinna på ett kompetenskonto.

Personliga kompetenskonton ger den anställde en stark medbestämmanderätt inför val av utbildning. I extremfall kan den anställde använda den del av sparandet på kompetenskontot som han/hon själv inbetalt och välja en utbildning även utan arbetsgivarens samtycke. Likaså kan denna del av kompetenskontot flyttas med om den anställda väljer att byta arbetsgivare eller yrke.

Det är just denna ökade egenmakt för låginkomsttagare som en del tycks ha svårt att svälja. Som en hög LO-chef uttryckte det: "Det här låter ju intressant, men vad har LO för roll i det?" Från ett snävt organisationsintresse kan det vara logiskt att tala för ett system där facket förhandlar med arbetsgivaren om vilken utbildning anställda får.

En invändning mot välfärdskontot har varit att det kräver en omfattande omställning. Vad man förbiser är att problemen i de nuvarande socialförsäkringarna driver fram ett febrilt omorganiserande hela tiden. Enbart i a-kassan har omkring 20 större förändringar genomförts sedan 1990. Under samma period har 335 ändringar genomförts i hela socialförsäkringssystemet.

Ytterligare en serie av större förändringar väntar under det kommande året. Eftersom alla stora problem i socialförsäkringarna utom budgetunderskottet ändå kvarstår eller har förvärrats, tyder allt på att man kommer att fortsätta röra om i grytan i hög takt.

Visserligen finns det risker med en stor reform som införandet av välfärdskontot. De bleknar dock i förhållande till de risker som det nuvarande systemet för med sig. Utan större reformer kommer den ekonomiska tryggheten att urholkas ytterligare. Fattigdomsfällor och andra marginaleffekter som sänker sysselsättningen består. Och hushållssparandet förblir lågt i internationell jämförelse, vilket hämmar investeringar och nyföretagandet.

Riskerna med en välfärdskontoreform minskar också betydligt om man fokuserar på mindre steg. En möjlighet är att börja med kompetenskonto och kanske ett familjepolitiskt konto. En annan intressant möjlighet har tagits upp av Anne-Marie Lindgren. Kontot ligger i den tappningen ovanpå en offentlig grundförsäkring och används för att täcka egenavgifter och självrisker.

Oavsett om de konkreta förslagen till utformningen av ett välfärdskonto klarar den utvärdering och prövning som påbörjats på många håll, så finns all anledning för skeptikerna att begrunda det faktum att alla förslag om välfärdsreform i svensk debatt antingen har handlat om minskad trygghet eller om marginella förändringar.

Inget förslag har som välfärdskontot fokuserat på möjligheten att förbättra tryggheten, sysselsättningen och investeringarna samtidigt.

Skribent: Stefan Fölster